

**ŁADA ŁUZINA – KIM JEST JEDNA Z NAJPOPULARNIEJSZYCH
PISAREK WSPÓŁCZESNEJ UKRAINY?**

ANTONI MURAWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań – Polska

**ЛАДА ЛУЗИНА – КИМ Є ОДНА З НАЙБІЛЬШ ПОПУЛЯРНИХ
ПИСЬМЕННИЦЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ?**

АНТОН МУРАВСЬКИЙ

Університет ім. Адама Міцкевича в Познані, Познань – Польща

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена спробі аналізу феномена популярності Лади Лузіної серед читачів сучасної України. На підставі написаного нею циклу *Київські відьми* ставиться питання щодо значення творчості цієї російськомовної письменниці для літературного, та, у ширшому контексті, культурного простору України, а також проблема різниці та співвідносин між популярною та високохудожньою літературами.

**LADA LUZINA – WHO IS ONE OF THE MOST POPULAR WRITERS IN
CONTEMPORARY UKRAINE?**

ANTONI MURAWSKI

Adam Mickiewicz University in Poznan, Poznan – Polska

ABSTRACT. The aim of this article is to analyze the phenomenon of Lada Luzina's popularity among modern Ukrainian readers. On the basis of a series of her novels, called *Kievskie ved'my* (*The witches of Kiev*), the author is trying to find answers to the question about the meaning of this Russian-speaking Ukrainian writer's artistic works for Ukrainian literature and culture. The author also aims to investigate differences and similarities between popular and highbrow literature.

Rozważania na temat współczesnej literatury ukraińskiej są niemożliwe bez odwoływania się to specyfiki szeroko pojętej przestrzeni społeczno-kulturowej, która kształtuje się w przestrzeni niepodległej Ukrainy już ponad 20 lat. Rzeczą oczywistą jest fakt, że każda literatura narodowa w mniejszym lub większym stopniu odzwierciedla procesy zachodzące w społeczeństwie, lecz wnikliwa analiza tego typu powiązań w przypadku literatury ukraińskiej wydaje się szczególnie zasadna.

Podjęwając próbę charakterystyki współczesnej literatury ukraińskiej, już na pierwszym etapie wyraźnie zarysowuje się problem natury terminologicznej, który pociąga za sobą trudności z określeniem ram pojęcia „literatura ukraińska”. Na

obszarze współczesnej Ukrainy działa bowiem liczna grupa rosyjskojęzycznych twórców, którzy jednak najczęściej nie utożsamiają się z Rosją. Wśród krytyków i badaczy pojawia się zasadniczy problem: jak nazwać tę bynajmniej nie marginalną grupę i określić jej miejsce w procesie literackim? Czy należy zatem mówić o literaturze Ukrainy zamiast o literaturze ukraińskiej, czy o rosyjsko- i ukraińskojęzycznych literaturach Ukrainy, czy być może rosyjskojęzyczni twórcy powinni zostać potraktowani jako część szeroko pojętego rosyjskiego procesu literackiego? Wreszcie, może należy rozpatrywać utwory w języku rosyjskim jako postkolonialną spuściznę, swego rodzaju „echo” minionej epoki? Nasuwa się także pytanie o kryteria, według których można wyodrębnić literaturę ukraińską, bo przecież najbardziej oczywista kwestia języka nie zawsze musi być decydująca. Wystarczy w tym miejscu przywołać rozważania wokół twórczości Mikołaja Gogoła i jego „ukraińskości”. Pojęcie współczesnej literatury ukraińskiej jest zatem niejednoznacznie i nierzadko wywołuje kontrowersje. Rozważania na jej temat komplikuje także zjawisko, które dotyczy nie tylko życia literackiego Ukrainy. Chodzi mianowicie o komercjalizację.

W warunkach rynkowych wyniki sprzedaży książek są szczególnie ważne, co powoduje, że niejednokrotnie miarą wartości utworu jest liczba sprzedanych egzemplarzy. Wiadomo jednak, że sukces komercyjny nie zawsze odzwierciedla wartość literacką książki. Z drugiej jednak strony literatura nie może istnieć bez czytelnika. Pojawia się zatem pytanie, gdzie kończy się literatura piękna, a gdzie mamy już do czynienia z „czytadłem”? Jaką rolę pełni tzw. literatura popularna i jaki jest jej wpływ na całokształt procesu literackiego? O ile określenie wyraźnych kryteriów podziału pomiędzy literaturą ambitną i popularną nie jest łatwe (choćby dlatego, że oba pojęcia często się przenikają), to na drugie pytanie w dużej mierze trafnej odpowiedzi udzieliła w jednym z wywiadów Oksana Zabużko: „[...] є масова література, яка скрізь [...] кваліфікується як entertainment. І ця література годує ту, котра продається меншими накладками, але на котру пишуть рецензії”¹. Rozwijając myśl pisarki należy stwierdzić, że literatura popularna (nawet ta wątpliwej jakości) kultywuje w społeczeństwie „kulturę czytania”, rozwija w człowieku umiejętność przyswajania tekstu pisanego. Współcześnie przecież, gdy słowo pisane jest najczęściej wykorzystywane do przekazywania krótkich komunikatów i suchych informacji, posiadanie tej zdolności bynajmniej nie jest już oczywiste nawet wśród ludzi wykształconych.

Kwestia języka i relacji pomiędzy literaturą „wysoką” i „popularną” czynią proces literacki współczesnej Ukrainy niezwykle interesującym przedmiotem badawczym. Jego częścią jest postać Łady Łuziny, pisarki, której utwory są odpowiednim punktem wyjścia zarówno do dyskusji na temat pozycji i roli języka rosyjskiego w kulturalno-literackiej sferze Ukrainy, jak również do rozważań o skompli-

¹ [...] istniejącej literatura masowa, która wszędzie [...] określana jest mianem entertainment (rozrywka). I ta literatura żywi tę, która jest sprzedawana w mniejszych nakładach, ale na temat której pisze się recenzje (tłum. aut.), *10 найуспішніших письменників України*, [електронний ресурс:] <http://glavred.info/archive/2010/12/21/084314-1.html>

kowanych powiązaniach pomiędzy rzeczywistością rynkową a literaturą piękną. Jeszcze do niedawna Łada Łuzina była niemal zupełnie ignorowana przez ukraińskich krytyków literackich (zmieniło się to po wydaniu wspólnej książki z Serhijem Żadanem, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu), mimo, że od kilku lat utrzymuje się w czołówce najpopularniejszych pisarzy Ukrainy. Potwierdzają to rankingi czasopism „Фокус” (patrz tab. 1) oraz „Главред”. W drugim przypadku mamy do czynienia z zestawieniem pisarzy według sprzedanych egzemplarzy w latach 1991–2010, a zatem przez niemal cały okres niepodległości współczesnej Ukrainy. Łada Łuzina, która wydała swoją pierwszą książkę w 2002 roku, zajmuje w rankingu *Главред* szóste miejsce².

Tabela 1. Zestawienie rankingów najpopularniejszych pisarzy czasopisma „Фокус”

	2011		2012	
	imię i nazwisko	sprzedane egzemplarze (tys.)	imię i nazwisko	sprzedane egzemplarze (tys.)
1.	Łada Łuzina	119	Symona Wilar	206
2.	Wasył Szklar	103,5	Luko Daszwar	119
3.	Luko Daszwar	101	Switłana Talan	80
4.	Andrij Kokotiuha	26	Miła Iwancowa	59
5.	Serhij Żadan	24,5	Łada Łuzina	46,5

Źródło: opracowanie na podstawie: 25 самых успешных украинских писателей. Рейтинг „Фокуса”, [электронный ресурс:] <http://focus.ua/charts/216871/>; „Фокус” определил самых успешных писателей Украины, [электронный ресурс:] <http://focus.ua/charts/258354/>

Władysława Kuczerowa (ur. 1975), tworząca pod pseudonimem Łada Łuzina (Лада Лузина) swoją drogę twórczą rozpoczęła zatem już w warunkach niepodległej Ukrainy. Jej wszystkie dotychczasowe utwory zostały napisane w języku rosyjskim, a więc można ją określić jako rosyjskojęzyczną pisarkę z wyboru. W momencie rozpadu ZSRR Władysława Kuczerowa miała 16 lat i z pewnością nie była jeszcze Ładą Łuziną, znaną z cyklu *Kijowskie wiedźmy* (*Киевские ведьмы*)³. Proces kształtowania się jej osobowości twórczej w większości przebiegał zatem po odzyskaniu przez Ukrainę niepodległości. Zanim została pisarką, była znana jako skandaliczna dziennikarka popularnego ukraińskiego tygodnika „Bulwar” („Бульвар”). Debiut literacki Łady Łuziny miał miejsce w 2002 roku, gdy został opublikowany jej zbiór opowiadań i utworów scenicznych *Moja Lolita* (*Моя Лолита*). Największy rozgłos i popularność młodej pisarce przyniósł jednak rozpoczęty w 2005 r. cykl powieści *Kijowskie wiedźmy*, który według słów autorki jeszcze nie jest ukoń-

² Ibidem.

³ Tłumaczenie autora. W związku z brakiem tłumaczenia na język polski oryginalne tytuły tego cyklu oraz innych utworów Łady Łuziny przy pierwszym przywołaniu w dalszej części artykułu będą wskazywane w nawiasach.

czony⁴. W latach 2005–2011 ukazało się osiem jego części: *Miecz i krzyż* (*Меч и крест*), *Wystrzał w operze* (*Выстрел в опере*), *Przepis mistrza. Na ratunek imperatorowi!* (*Рецепт мастера. Спассти императора!*), *Przepis mistrza. Rewolucja amazonek* (*Рецепт мастера. Революция амазонок*), *Księżniczka snu* (*Принцесса Греза*), *Mikołaj Mokry* (*Никола Мокрый*), *Anioł Otchłani* (*Ангел Бездны*), *Kamienny gość* (*Каменная гостья*).

Największym uznaniem krytyków cieszą się dwie powieści, otwierające serię. Utwór *Miecz i krzyż* znalazł się wśród pozycji nominowanych do nagrody w rosyjskim konkursie literackim „Książka roku” (2008)⁵, a *Wystrzał w operze* został uznany przez czasopismo „Korrespondent” („Корреспондент”) za jedną z trzech najlepszych ukraińskich książek 2008 roku⁶. Można zatem stwierdzić, że Łada Łuzina potrafiła nie tylko osiągnąć sukces komercyjny, ale także stworzyć utwory, których miarą wartości nie jest wyłącznie liczba sprzedanych egzemplarzy.

Kijowskie wiedźmy to cykl powieści o perypetiach trzech zupełnie różnych mieszkank Kijowa, które mimowolnie uzyskawszy nadprzyrodzone moce zostają wiedźmami i strażniczkami swojego miasta. Nie jest to jednak kolejna saga fantasy, chociaż niewątpliwie Łuzina w dużym stopniu bazowała na tym popularnym w ostatnich latach gatunku. Pisarce udało się w dostępnej dla szerokiego kręgu czytelników formie przekazać treści, które w innych warunkach pozostałyby dla większości z nich zupełnie nieznanymi. Fantastyka Łuziny jest bowiem osnuta nie tylko wokół legend i mitów Kijowa, ale opiera się także w dużej mierze o realne zdarzenia z życia miasta i związanych z nim ludzi.

Świat, wyłaniający się z utworów jest osnuty wokół stolicy Ukrainy, która stanowi trzon akcji i klamrę cyklu. Kijów w *Kijowskich wiedźmach* staje się ponadczasową i samowystarczalną mistyczną przestrzenią, funkcjonującą według praw nieznanymi nawet jego mieszkańcom. Parafrazując dawny latopis *Powieść lat minionych* Kijów można określić jako „matkę miast ruskich” (ros. – „мать городов русских”). Takie postrzeganie tego miasta Łada Łuzina na swój sposób aktualizuje i odnosi jeśli nie do współczesności, to z całą pewnością do czasów stosunkowo niedalekich historycznie. W *Kijowskich wiedźmach* próżno szukać wzmianek o stolicy Ukrainy w znaczeniu centrum niepodległego państwa ukraińskiego czy kultury ukraińskiej. Ten aspekt pisarka wyraźnie pomija, podobnie jak stara się unikać tematu współczesnych dziejów miasta. Jeśli mamy już do czynienia z opisem Kijowa z początku XXI wieku, to jest to miasto wypełnione „szklarniami” centrów handlowych⁷, siermiężnym „surżykiem” i na wpół pomalowanymi budynkami⁸.

⁴ А. Ш е с т а к, Л. Л у з и н а: „Если я обещала стриптиз, значит, он будет!”, [электронный ресурс:] <http://www.bulvar.com.ua/arch/2011/44/4eb19c21a6afb/>

⁵ *Определен шорт-лист конкурса „Книга года” – 2008*, [электронный ресурс:] <http://www.fapmc.ru/rospechat/newsandevents/contest/contest9/2008/contest/item153.html>

⁶ *Корреспондент назвал лучшую украинскую книгу*, [электронный ресурс:] <http://korrespondentnet/showbiz/518506-korrespondent-nazval-luchshuyu-ukrainskuuyu-knigu>

⁷ Л. Л у з и н а, *Киевские ведьмы. Меч и крест*, Харьков 2011, s. 288.

⁸ Л. Л у з и н а, *Киевские ведьмы. Выстрел в опере*, Харьков 2013, s. 123.

Kijów w powieściach Łady Łuziny jest kosmopolityczny i wciąż stanowi nie tylko integralną część wschodniosłowiańskiej przestrzeni duchowej, ale nawet jej centrum. Nazwa mistycznego Miasta (Город), która podobnie jak w *Białej Gwardii* (1924) Michaiła Bułhakowa zawsze pisana jest z wielkiej litery, oprócz wersji rosyjskiej pojawia się w utworze w kilku innych językach: „Мой Киевъ, Kieff, Kiev, Kiev... Мой ГОРОД!”⁹. Co ciekawe, czytelnik nie odnajdzie jednak wariantu ukraińskiego (Київ). Nie jest to bynajmniej podyktowane językiem, w którym napisane są utwory (w tekście *Kijowskich wieźm* pojawiają się bez tłumaczenia fragmenty w języku ukraińskim), nie świadczy też o „antyukraińskości” Łuziny. Pisarka dąży bowiem do podkreślenia roli Kijowa jako duchowej stolicy Rusi, ukazania jego uniwersalności, która według niej stoi w sprzeczności z wąskim pojmowaniem miasta wyłącznie jako stolicy i źródła „ukraińskości”. „Киев называли азбукой православия, родиной и колыбелью веры, духовной Столицей державы!”¹⁰.

W cyklu *Kijowskie wieźmy* niejednokrotnie mamy odniesienia do ukraińskiej specyfiki, która jest prezentowana ze sporą dozą dumy. Wspominając o M. Gogolu i M. Bułhakowie, czytamy, że paradoksalnie dwóch głównych mistyków i poszukiwaczy diabłów (чертоискателей) literaturze rosyjskiej podarowała Ukraina¹¹. Wielokrotnie pisarka zaznacza też, że uroda Ukrainek jest znana na całym świecie¹². Świadomość ukraińskości nie wychodzi jednak w utworach Łady Łuziny poza swego rodzaju patriotyzm regionalny w ramach szerszego poczucia duchowej i kulturowej wspólnoty narodów wschodniosłowiańskich.

Łada Łuzina ukazuje Kijów jako miasto, które wniosło nieoceniony wkład w historię Rusi, a później Imperium Rosyjskiego. Argumentując swoje stanowisko, autorka przytacza niezliczone przykłady, opierając się na bogatym materiale faktycznym. Powoduje to, że utwory prezentują spore walory poznawcze i w interesujący sposób ukazują dzieje Kijowa przełomu XIX i XX wieku. Właśnie ten okres historii jest najdokładniej przedstawiony w *Kijowskich wieźmach*. Przedrewolucyjny Kijów, z jego bogatym życiem kulturalnym, wybitnymi mieszkańcami i arcydziełami secesyjnej architektury pokazany jest w czasach swojej świetności. Urasta on w powieściach Łady Łuziny do rangi mitycznego „miasta marzeń”, które jednak skazane jest na zagładę w odmętach rewolucji i wojny domowej. Wizja ta nabiera autentyczności dzięki odwołaniom do konkretnych wydarzeń historycznych i przywołaniu sylwetek wybitnych jednostek, w mniejszym lub większym stopniu związanych z Kijowem. W *Kijowskich wieźmach* pojawiają się nie tylko częste nawiązania do *Białej Gwardii*, ale również sam autor tej powieści, najsłynniejszy bodaj pisarz rodem z Kijowa. Łada Łuzina uczyniła bowiem Michaiła Bułhakowa jedną z postaci w swoim cyklu. W podobnej roli występuje również Anna Achmatowa, która odgrywa kluczową rolę w fabule *Wystrzału w operze* oraz Aleksander

⁹ Ibidem, s. 82.

¹⁰ Kijów nazywano elementarzem prawosławia, ojczyzną i kolebką wiary, duchową Stolicą imperium! (tłum. aut.), Л. Лузина, *Киевские ведьмы. Меч и крест*, op. cit., s. 347.

¹¹ Л. Лузина, *Киевские ведьмы. Выстрел в опере*, op. cit., s. 330.

¹² Ibidem, s. 70.

Kuprin, przemierzający kijowskie ulice jako młody dziennikarz. Inne wielkie nazwiska, które czytelnik może odnaleźć na stronach cyklu *Kijowskie więdźmy* to Nikołaj Bierdiajew, Nikołaj Gumilow, Konstantin Paustowski, Michaił Wrubel czy Wiktor Wasniecow. Umieszczenie ich w powieściach jest tym bardziej interesujące, iż dla większości czytelników związki tych postaci z Kijowem niewątpliwie były zaskoczeniem. Oczywiście, najczęściej nie ma tu mowy o tak ścisłej więzi, jak w przypadku Michaiła Bułhakowa, jednak nie zmienia to faktu, że pisarka umiejętnie uwypukliła „kijowskie epizody” w biografiami wymienionych postaci.

Czasy świetności i rozkwitu Kijowa kończą się według Łuziny wraz z rewolucją i wojną domową. W powieści *Wystrzał w operze* przewrót bolszewicki jest określany skrótem „ВОР” (od Великая Октябрьская Революция), czyli „złodziej”¹³. Nie dziwi więc fakt, że główne bohaterki *Kijowskich więdźm* przez sporą część cyklu wykorzystują wszystkie swoje nadprzyrodzone moce, by odwrócić bieg historii i nie dopuścić do upadku ukochanego miasta. W tym celu podejmują nawet próbę odbicia z rąk bolszewików Mikołaja II wraz z jego rodziną¹⁴.

W *Kijowskich więdźmach* w pewnym sensie mamy do czynienia z „syndromem złotego wieku”, gdyż w „trzeciej stolicy imperium” z przełomu XIX i XX wieku wszystko jest lepsze niż w stolicy współczesnej Ukrainy. Dotyczy to zarówno życia kulturalnego, architektury, pozycji kobiet, jak też konfitur, których przepis został na zawsze utracony w wyniku zawirowań historycznych. Oczywiście można się nie zgodzić z wieloma elementami obrazu Kijowa tamtych czasów, ale nie zmienia to faktu, że Łada Łuzina w interesujący i oryginalny sposób prezentuje ważny okres w historii tego miasta, który z różnych przyczyn zbyt rzadko pojawiał się w utworach literatury pięknej. Głównym powodem takiego stanu rzeczy wydaje się być fakt, że przedrewolucyjny Kijów, jako rosyjskojęzyczne miasto, kulturowo zdominowane przez rosyjską inteligencję, w czasach radzieckich był obcy klasowo, a w warunkach ukraińskiego odrodzenia narodowego stał się obcy kulturowo.

Łada Łuzina porusza zatem dość kontrowersyjną tematykę, a fakt, że czyni to dodatkowo w języku rosyjskim, bez wątpienia ma wpływ na sytuację, w której jest ona niemal ignorowana przez ukraińską krytykę literacką. Bez względu na ocenę wartości utworów Łady Łuziny dziwić może fakt, że recenzje jej książek są prawdziwą rzadkością. Wypowiedzi na temat jej twórczości, które można odnaleźć na stronach internetowych są natomiast tak skrajne, że pogodzenie ich jest niemal niemożliwe. Mychajło Słaboszpycki, pisarz ukraiński i redaktor wydawnictwa „Ярославів Вал” pisze:

Вийде дурна якась наша „квазі-зірка”, дурощі городить. А молодь хапає. Ось, наприклад, чую: „Виступає Лада Лузіна – літературна зірка”. Я знаю всіх письменників, і такої взагалі немає серед них. Тому таке чути просто образливо¹⁵.

¹³ Ibidem, s. 191.

¹⁴ Zob.: Л. Лузіна, *Киевские ведьмы. Рецепт мастера. Спасти Императора!*, Харьков 2011.

¹⁵ Wychodzi jakaś durna nasza „pseudogwiazda” i gada głupoty. A młodzież łyka. Otóż słyszę, na przykład: „Występuje Łada Łuzina – gwiazda literatury”. Znam wszystkich pisarzy i takiej

Zupełnie innego zdania jest Anatolij Lemysz z tygodnika „Еженедельник 2000”:

В целом роман *Киевские ведьмы* – один из лучших, появившихся в Украине в последнее время. Лада Лузина нащупала и „застолбила” тему, при взгляде на которую долго еще будут облизываться будущие романисты¹⁶.

Tak skrajne oceny świadczą bez wątpienia o skali kontrowersji wokół jednej z najpopularniejszych pisarek Ukrainy.

W ostatnim czasie krytyka w pewnym stopniu została „zmuszona” do zwrócenia uwagi na osobę Łady Łuziny. Stało się to za sprawą książki *Палата № 7* (2013), której współautorem jest znany współczesny pisarz i poeta ukraiński – Serhij Żadan. Bez względu na to, w jakim stopniu inicjatywa stworzenia tej książki była podyktowana względami komercyjnymi, pomysł wydania publikacji, w której ukraińskojęzyczny utwór Serhija Żadana *І мама ховала це у волоссі* sąsiaduje z rosyjskojęzyczną nowelą Łady Łuziny *Одуванчики* wydaje się oryginalny i godny uwagi. Oczywiście sama idea dwujęzycznej książki w ukraińskich realiach wywołuje dużo kontrowersji. Na stronie internetowej popularnego tygodnika społeczno-politycznego „Тиждень” („Tydzień”) anonimowy autor ostrzega nawet, że tego typu antypatriotyczne pomysły mogą być początkiem końca kariery Serhija Żadana: „Для Сергія поки ще не все втрачено. Зараз його читачі тільки скривляться. Але ще один такий проект – і він ризикує залишитися сам”¹⁷. Jeżeli jednak nie skupiać się wyłącznie na kwestii językowej i przyjrzeć się uważniej książce *Палата № 7*, okazuje się, że uważana za przedstawicielkę literatury masowej Łada Łuzina wcale nie wypada „blado” na tle uznanego i powszechnie szanowanego Serhija Żadana. W noweli *Одуванчики* (*Dmichawce*) pisarka pokazała się z nowej, nieznannej do tej pory strony i zaprezentowała pozbawioną wątków fantastycznych historię, widzianą z perspektywy czterech różnych postaci. Łada Łuzina udowodniła tym samym, że niesłusznie przypina się jej metkę autorki ze świata popkultury, umiejącej wyłącznie opisywać fantastyczne przygody kijowskich wiedźm. Potwierdzają to przede wszystkim recenzje sceptycznych wobec autorki *Kijowskich wiedźm* ukraińskojęzycznych krytyków literackich, którzy wcześniej nie pisali o twórczości Łady Łuziny i najczęściej bazowali na utartym postrzeganiu jej wizerunku. Olga Kostiučenko, wyrażając się pozytywnie o noweli *Одуванчики* nie ukrywa swojego zdziwienia:

wśród nich w ogóle nie ma. Dlatego słowa te są po prostu obraźliwe (tłum. aut.), *Слабоінтицький: „літературна зірка” Лада Лузіна? Не знаю такої*, [електронний ресурс:] <http://www.litgazeta.com.ua/node/3860>

¹⁶ Generalnie powieść *Kijowskie wiedźmy* jest jedną z lepszych pozycji książkowych, które zostały wydane na Ukrainie w ostatnim czasie. Łada Łuzina wybrała i „zaklepała” sobie temat, na widok którego jeszcze długo będą obлизываться przyszli pisarze (tłum. aut.), А. Лемьш, *Київ с висоты полета ведьмы*, [електронний ресурс:] <http://www.interesniy.kiev.ua/na-pamyat-okieve/knigi-pro-kiev/kiev-s-vysoty-poleta-vedmy/>

¹⁷ Dla Serhija póki co nie wszystko jest jeszcze stracone. Tym razem jego czytelnicy tylko się skrzywią. Ale jeszcze jeden taki projekt będzie wiązał się z ryzykiem, że zostanie on zupełnie sam (tłum. aut.), *Кохайтеся, чорнобриві...*, [електронний ресурс:] <http://tyzhden.ua/Culture/78539>

Хоч це й дивно, але порівняно з попереднім оповіданням (*І мама ховала це у волоссі* – przyp. aut.), російськомовні *Одуванчики* Лузіної виглядають цілком пристойно. Без перебільшення. У цьому союзі тендітна жіночка задавила свого напарника не тільки обсягом твору, а й якіснішим матеріалом¹⁸.

Tetiana Trofymenko, podsumowując swoją recenzję stwierdza nawet, że Łada Łuzina będzie ciekawym odkryciem dla czytelników Serhija Żadana:

[...] Я радітиму, коли, „купуючи” Жадана, хтось відкриє для себе Ладу Лузіну (не є знавцем її творчості, однак фанати стверджують, що *Одуванчики*, де немає жодної містики чи „києво-відьмості”, уцілому нетипові і для самої авторки, тому цікаво, чи продовжить вона в тому ж дусі)¹⁹.

Warto zauważyć, że T. Trofymenko otwarcie przyznaje w swej recenzji, że nie zna innych utworów pisarki i bazuje na opiniach jej „fanów”. Potwierdza to tezę, że utwory powszechnie znanej autorki *Kijowskich wiedźm* były wcześniej *a priori* odrzucane przez krytykę. Być może teraz przyjrzy się ona im bliżej i poza perypetiami młodych wiedźm odnajdzie odzwierciedlenie pewnej postawy ideowej, opartej na dość spójnej wizji historii Kijowa i, szerzej, Ukrainy, która najwyraźniej nie jest też obca sporej grupie ukraińskich czytelników.

Bez względu na ocenę wspólnego przedsięwzięcia Łady Łuziny i Serhija Żadana należy stwierdzić, że dzięki niemu pisarce udało się w pewnym stopniu przełamać swój dotychczasowy wizerunek i spowodować, że jej twórczości bliżej przyjrzała się także „poważna” krytyka literacka. Łada Łuzina w pewnym stopniu stała się zatem nie tyle odkryciem dla ukraińskojęzycznych czytelników (jak pisze T. Trofymenko), co dla ukraińskich krytyków literackich. Możliwe, że stanie się to kolejnym bodźcem do przełamania tabu wokół rosyjskojęzycznej literatury Ukrainy, która być może w mniejszym stopniu powinna być postrzegana jako „konkurentka” literatury w języku ukraińskim, a bardziej jako element wzbogacający proces literacki nad Dnieprem.

¹⁸ Chociaż to dziwi, w porównaniu z poprzednim opowiadaniem (*І мама ховала то в волосі* – przyp. aut.) rosyjskojęzyczne *Dmuchawce* Łuziny wyglądają całkiem godnie. Nie ma tu przesady. W tym związku delikatna kobietka zmiażdżyła swojego kompana nie tylko objętością utworu, ale także lepszym jakościowo materiałem (tłum. aut.), О. К о с т ю ч е н к о, „*Палата № 7*”: літературна „ливидка”, як завжди, запізнюється, [електронний ресурс:] <http://litakcent.com/2013/05/30/palata-7-literaturna-shvydka-jak-zavzhdy-zapiznjujetsja/>

¹⁹ Бędę się cieszyła, kiedy ktoś „kupując” Жадана odkryje dla siebie Ладę Лузіну (nie jestem znawczynią jej twórczości, jednak jej fani twierdzą, że *Dmuchawce*, w których nie ma żadnej mistyki czy „kijowskiego wiedźmowstwa”, są nietypowe dla autorki, dlatego ciekawym jest, czy będzie ona kontynuowała w tym duchu) (tłum. aut.), Т. Т р о ф и м е н к о, *Двоє з „Палата № 7”*, [електронний ресурс:] <http://litakcent.com/2013/05/30/dvoje-z-palaty-7/>